

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยมุ่งที่จะศึกษาถึงการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของมารดาที่ได้เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ตลอดจนถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยด้านบริการทางการแพทย์ ซึ่งครอบคลุมคำแนะนำและบริการที่มารดาได้รับตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ระยะเวลาคลอด จนถึงระยะหลังคลอด ปัจจัยทางด้านสังคมเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ครอบครัว การทำงานนอกบ้านของมารดา และปัจจัยทางด้านการตลาด โดยเฉพาะการได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณา นมผสม รวมทั้งแหล่งจำหน่ายนมผสม

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ มารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเก็บข้อมูลจากมารดาที่มีบุตรอายุ 4-6 เดือน ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา 1 เดือน จำนวน 80 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสังเกตการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลร่วมด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา แล้วนำเครื่องมือมาทดลองใช้ปรับปรุงให้มีความชัดเจนในเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา ก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลเชิงปริมาณที่เก็บรวบรวมได้ ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การจัดหมวดหมู่แยกประเภทในแต่ละประเด็นที่ทำการศึกษา

สรุปผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างมีอายุอยู่ในช่วง 17-44 ปี อายุเฉลี่ย 27 ปี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และจบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการมีบุตร กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 43.8 มีบุตร 2 คน บุตรคนปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่างมีอายุอยู่ในช่วง 4, 5, และ 6 เดือนในจำนวนเท่าๆกัน และบุตรคนปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 38.8 มีประวัติปัญหาสุขภาพในช่วง 4 เดือนแรก แต่ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหา สุขภาพที่ไม่ร้ายแรง

การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

ชนิดของนมที่ใช้เลี้ยงบุตร จากการศึกษาค้นคว้าในช่วงระยะเวลา 4 เดือนแรก มารดาร์้อยละ 77.5 (62 ราย) ยังคงเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และในกลุ่มนี้มารดา 12 ราย (ร้อยละ 15) เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวโดยไม่ให้แม่กระทั้งน้ำ (Exclusive breastfeeding) ในขณะที่มารดาอีก 50 ราย (ร้อยละ 57.1) เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นหลักและเสริมด้วยน้ำหรือน้ำผลไม้ โดยไม่ให้อาหารเหลวหรืออาหารแข็งชนิดอื่น (Predominant breastfeeding) นอกจากนี้มารดาอีกร้อยละ 12.5 ให้นมผสมแก่บุตร และอีกร้อยละ 10 ให้อาหารทั้งนมแม่และนมผสมแก่บุตร

อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้ว มารดาทุกคนได้พยายามให้นมแม่แก่บุตรตั้งแต่ระยะแรกคลอด โดยร้อยละ 51.3 ได้ให้บุตรดูดนมแม่ทันทีหรือภายในครึ่งชั่วโมง และที่เหลือได้ให้บุตรดูดนมแม่ภายในวันแรกหลังคลอด

ระยะเวลาที่ให้นมแม่ สำหรับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่นั้น การศึกษาค้นคว้ายังไม่สามารถสรุปได้ในภาพรวม ทั้งนี้เนื่องจากในขณะที่ทำการศึกษามีมารดาร์้อยละ 66.3 ยังคงให้นมแม่แก่บุตร และอีกร้อยละ 13.7 ให้นมแม่ร่วมกับนมชนิดอื่น ซึ่งอาจเป็นนมผสมหรือนมชันทหวาน (ในกรณีที่ใช้นมชันทหวานนั้น พบในเด็กอายุ 6 เดือน) มีมารดาเพียง 16 รายเท่านั้นที่ย่านมบุตรแล้ว ในช่วงอายุ 10 วัน ถึง 6 เดือน (เฉลี่ย 2.3 เดือน) เหตุผลส่วนใหญ่ของการหย่านมแม่ในกลุ่มนี้คือ การทำงานนอกบ้านของมารดา

ถ้าหากพิจารณาถึงระยะเวลาของการให้นมแม่จากการเลี้ยงบุตรคนก่อนของมารดาจำนวน 50 รายนั้นพบว่า ในอดีตมารดาให้นมแม่แก่บุตรเป็นระยะเวลา 1-30 เดือน (เฉลี่ย 13.83 เดือน)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปปัจจัยดังกล่าวได้ดังนี้

บริการทางการแพทย์ ในระยะตั้งครรภ์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97.5) ได้รับความรู้และคำแนะนำถึงการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และได้รับการเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกายโดยการตรวจหวัณม ตลอดจนคำแนะนำแก้ไขในกรณีพบความผิดปกติจากการตรวจหวัณม ส่วนในระยะคลอดกลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.3) ให้นมบุตรดูดนมแม่ภายใน

ในครึ่งชั่วโมงหลังคลอด และมารดาทุกรายได้อยู่กับบุตรตลอด 24 ชั่วโมง รวมทั้งได้รับการสาธิตถึงวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงหลังคลอดขณะอยู่โรงพยาบาล นอกจากนี้มารดาร้อยละ 61.3 ยอมรับว่ากรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการให้นมแม่หลังจำหน่ายออกจากโรงพยาบาลแล้ว สามารถหาที่ปรึกษาได้ในชุมชน

สภาพสังคมและเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ของครอบครัวระหว่าง 8,000-240,000 บาท/ปี (เฉลี่ย 73,892.5 บาท/ปี) ซึ่งต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวในแผนพัฒนาฉบับที่ 7 ซึ่งเท่ากับ 77,831 บาท/ปี (สมาคมอนามัยแห่งประเทศไทย, 2540) สำหรับการทำงานของมารดาในการศึกษาครั้งนี้ มีมารดาร้อยละ 21.3 (17 ราย) ที่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน โดยมารดาในกลุ่มนี้ทั้งหมดยังคงเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ส่วนมารดาอีกร้อยละ 78.7 (63 ราย) ออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาสนับสนุนการใช้จ่ายภายในครอบครัว

ในกลุ่มมารดาจำนวน 63 รายนี้ มีมารดาจำนวน 22 รายจะหยุดการให้นมแม่จากการออกไปทำงานนอกบ้าน ในขณะที่มารดาอีก 41 รายยังคงสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม “ทำนา” จึงทำให้การให้นมแม่ในขณะที่ออกไปทำงานนอกบ้านยังคงปฏิบัติได้เพราะมารดาจะนำบุตรไปที่สถานที่ทำงาน (ที่นา) หรืออาจกลับมาให้นมบุตรที่บ้านในเวลาพักจากงาน ซึ่งในกลุ่มนี้มีมารดา 35 รายใช้นมแม่เลี้ยงบุตรอย่างเดียว ส่วนมารดาอีก 6 รายใช้นมแม่ควบคู่กับนมผสม โดยให้นมผสมในช่วงกลางวัน แต่ยังคงให้บุตรได้รับนมแม่ในเวลากลางคืน

การตลาดและอิทธิพลของสื่อโฆษณา จะมีผลต่อการใช้นมผสมทดแทนนมแม่โดย การศึกษาครั้งนี้พบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 48.7 เคยใช้นมผสมเลี้ยงบุตร การเลือกผลิตภัณฑ์นมผสมที่ใช้เลี้ยงบุตรในกลุ่มนี้ ส่วนหนึ่งเลือกโดยพิจารณาชนิดนมผสมที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพต่อบุตร แต่มีกลุ่มตัวอย่างบางรายเลือกโดยพิจารณาจากราคา หรือบางรายเลือกซื้อนมผสมชนิดที่เคยพบเห็นมีการโฆษณาทางสื่อต่างๆ ค่าใช้จ่ายในการซื้อนมผสมประมาณ 600-1,000 บาท/เดือน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 46.2 ยอมรับว่านมผสมมีราคาแพง ส่วนกลุ่มตัวอย่างอีกร้อยละ 41.0 คิดว่านมผสมมีราคาที่เหมาะสมเมื่อเปรียบเทียบกับคุณค่าและปริมาณ และยังมีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 12.8 มีความเห็นว่านมผสมมีราคาถูก แหล่งที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ซื้อนมผสมจะซื้อที่ตลาดในตำบล (ร้อยละ 82.0) และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 84.6) คิดว่ามีความสะดวกในการซื้อ สำหรับสื่อโฆษณาที่เป็นปัจจัยช่วยให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจหรือยอมรับนมผสมได้แก่ โทรทัศน์ โปสเตอร์ แผ่นพับ วิทยุ หนังสือ วารสาร และป้ายโฆษณา แต่สื่อที่เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มตัวอย่างนี้คือ โทรทัศน์ เพราะกลุ่มตัวอย่างยอมรับว่ามีผลทำให้ต้องการปฏิบัติตาม

การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการศึกษามุ่งเน้นใน 2 ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ
1) การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

1. การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

การศึกษาในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ในขณะที่ประมาณสามในสี่หรือร้อยละ 77.5 ของกลุ่มมารดา ยังคงเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ และรับรู้ว่าการให้นมแม่เป็นสัญญาณลักษณะของการเสริมสร้าง “ความผูกพันทางร่างกาย และจิตใจ ระหว่างมารดาและบุตร” แต่ในภาพรวมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เริ่มมีแนวโน้มลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาหลายรายงานที่ผ่านมา ดังเช่น การสำรวจสถานะการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในประเทศไทย พ.ศ.2527 พบว่ามารดาในชนบทเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ร้อยละ 95 (ทวี บำรุงปรีชา, 2538, หน้า313) หรือการศึกษาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในกลุ่มมารดาที่มีบุตรคนแรก หรือเคยมีบุตรมาก่อนในเขตภาคเหนือของประเทศไทยในปีพ.ศ. 2532 พบว่ามารดาร้อยละ 96 ยังคงให้นมแม่แก่บุตรเป็นระยะเวลาานาน 12 เดือน (Sorn-Ngai, 1989) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบผลการศึกษาค้นคว้าพบว่ามารดาร้อยละ 77.5 ยังคงเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วงเวลา 4 เดือนแรก สูงกว่าผลการประเมินโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลระยองในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งมีร้อยละ 54.7 แต่ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังต่ำกว่าเป้าหมายการดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ในแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่ระบุไว้ว่าอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ควรเป็น ร้อยละ 95 (คณะอนุกรรมการวางแผนโภชนาการ, 2539)

สำหรับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียว (Exclusive breastfeeding) เป็นระยะเวลา 4 เดือน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งของโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ในการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 15 ที่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวเป็นเวลาอย่างน้อย 4 เดือน ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามคำแนะนำที่ได้รับ จากการเข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก และผลจากการศึกษามีอัตราสูงกว่าผลการสำรวจของกองอนามัยครอบครัว กรมอนามัย ในพ.ศ. 2530 ซึ่งพบว่ามารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวนาน 4 เดือนมีเพียงร้อยละ 1.9 (สง่า ดามาพงษ์, 2537, หน้า 37) แต่ผลการศึกษาครั้งนี้ใกล้เคียงกับผลการประเมินโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลระยองในปี พ.ศ. 2538 ที่พบว่ามีมารดาร้อยละ 16.7 เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวเป็นเวลานาน 4 เดือน (ทวี บำรุงปรีชา, 2538, หน้า 316) อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายการดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในแผนอาหารและ

โภชนาการแห่งชาติตามแผนพัฒนาฉบับที่ 8 จะเห็นว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวนาน 4 เดือนของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ยังคงต่ำกว่าเป้าหมายที่รัฐตั้งไว้ คือร้อยละ 20

ประเด็นที่น่าสังเกตจากการศึกษาในครั้งนี้ก็คือ ถึงแม้ว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวนาน 4 เดือนยังต่ำกว่าเป้าหมายของรัฐ แต่เมื่อพิจารณาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นหลักนาน 4 เดือน โดยอาจให้น้ำหรือน้ำผลไม้ร่วมด้วยยกเว้นอาหารเสริมชนิดอื่น (Predominant breastfeeding) จำนวนทารกที่ได้นมแม่ในช่วง 4 เดือนแรกโดยยังไม่ให้อาหารเสริมจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น ซึ่งการศึกษาคั้งนี้พบว่ามีการร้อยละ 62.5 ได้รับนมแม่เป็นอาหารหลักอย่างน้อย 4 เดือนโดยไม่ให้อาหารเสริม ซึ่งการปฏิบัติในการให้นมแม่เป็นหลัก เมื่อพิจารณาแล้วเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไปก่อนที่จะมีการนำโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูกเข้ามาใช้ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนการให้นมแม่ที่เคยเสริมน้ำหรือน้ำผลไม้ มาเป็นนมแม่อย่างเดียว จำเป็นจะต้องใช้ระยะเวลา เพราะการให้นมแม่อย่างเดียวนาน 4 เดือนแรกถือว่าเป็นแนวคิดใหม่ที่น่าเสนอเข้าสู่ชุมชนหรือกลุ่มมารดาโดยทั่วไป ซึ่งการยอมรับในแนวคิดนี้ซึ่งขัดแย้งกับสิ่งที่มารดาเคยชินหรือเคยปฏิบัติกันมาในระยะหนึ่ง จำเป็นต้องอาศัยเวลาในการยอมรับ ฉะนั้นภาครัฐอาจจำเป็นที่จะต้องรณรงค์และเผยแพร่แนวคิดใหม่ของการให้นมแม่ให้เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปต่อสาธารณชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียว ตามจุดมุ่งหมายของโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูกนั้น ยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับการให้นมแม่เป็นหลักโดยให้น้ำหรือน้ำผลไม้ร่วมด้วย แต่ถ้าพิจารณาโดยรวมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในช่วง 4 เดือนแรกโดยยังไม่ได้เริ่มอาหารเสริมเร็วเหมือนในอดีต เกินกว่าครึ่งหนึ่งของมารดายังคงปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าจากการได้รับคำแนะนำของทีมีสุขภาพและการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่างๆตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด และหลังคลอด ซึ่งจะเน้นให้มารดามีความรู้ในการปฏิบัติในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ โดยเฉพาะการให้บุตรได้ดูดนมแม่ภายในช่วงแรกเกิดทันที

ดังการศึกษาเชิงสำรวจของสุภาวดี เหลือง-ขวัญ (2537, หน้า 119) ที่ศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่มีผลต่อพฤติกรรมเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ โดยศึกษาจากหญิงหลังคลอดที่มาคลอดบุตรในโรงพยาบาลชุมชน 3 แห่งในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยเปรียบเทียบมารดา 3 กลุ่มซึ่งมีคะแนนการสนับสนุนทางสังคมจากเจ้าหน้าที่ซึ่งได้แก่คำแนะนำในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในระดับดี ระดับปานกลาง และระดับไม่ดี พบว่า แรงสนับสนุนทางสังคมจากเจ้าหน้าที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ โดยมารดาที่มีคะแนนการสนับสนุนทางสังคม

จากเจ้าหน้าที่ดี จะมีพฤติกรรมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ดีกว่ากลุ่มที่มีคะแนนการสนับสนุนทางสังคมจากเจ้าหน้าที่ในระดับปานกลาง และระดับไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของวินิคอฟฟ์ และแบร์ (Winicoff & Bear อ้างในสุภาวดี เหลืองขวัญ, 2537, หน้า 118) ว่าการให้ข่าวสารเกี่ยวกับนมแม่ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระหว่างที่มารดาตั้งครรภ์และไปฝากครรภ์ มีผลต่อพฤติกรรมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ทั้งนี้เนื่องจาก การได้รับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ช่วยให้มารดามีทางเลือกในการดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้น

นอกจากคำแนะนำช่วยเหลือจากทีมสุขภาพที่ช่วยเชื้อหรือส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่แล้ว ปัจจัยที่อาจช่วยส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในการศึกษาคั้งนี้ยังขึ้นกับความตั้งใจและการรับรู้ประโยชน์นมแม่ของกลุ่มมารดา กล่าวคือกลุ่มมารดาโดยส่วนใหญ่ตั้งใจที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ร่วมกับมีการรับรู้ว่ามีประโยชน์ทั้งต่อมารดาและบุตร เช่น ทำให้บุตรมีสุขภาพแข็งแรง เจริญเติบโตดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด และทำให้มารดาและบุตรมีความใกล้ชิดกันเป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมารดาและบุตร และเมื่อมารดาประสบปัญหาภายหลังออกจากโรงพยาบาลแล้วมารดายังสามารถหาที่ปรึกษาได้ในชุมชนอีกด้วย

ส่วนการลดลงของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ หรือการไม่ประสบความสำเร็จของการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดี่ยว (Exclusive breastfeeding) นั้น หากพิจารณาแล้วจะพบว่าปัจจัยสำคัญคือ ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ในขณะที่มารดาคิดว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ทั้งต่อมารดาและบุตร แต่ก็พบว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากในทางการปฏิบัติในประเด็นการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดี่ยวอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 4 เดือน โดยเฉพาะในกลุ่มมารดาที่ต้องทำงานนอกบ้าน นอกจากการทำงานนอกบ้านของมารดาจะเป็นอุปสรรคต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดี่ยว ยังมีสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่มารดายอมรับประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสม โดยเฉพาะการที่นมผสมจะเป็นที่ยอมรับในกลุ่มมารดาว่าทดแทนนมแม่ได้ จะทำให้เกิดการยอมรับได้ง่ายในทางปฏิบัติ ยังผลให้รูปแบบการให้นมแม่เปลี่ยนแปลง การให้นมผสมเริ่มเป็นสิ่งจำเป็นที่จะใช้ทดแทนนมแม่ในกรณีออกไปทำงานนอกบ้าน

การปรับเปลี่ยนการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มาเป็นการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมในมารดาบางรายที่พบในการศึกษาคั้งนี้เป็นสิ่งที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรให้ความสนใจและติดตาม เพราะในทางหนึ่งนมผสมอาจใช้ทดแทนนมแม่ได้ในกรณีจำเป็น แต่การให้นมผสมอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพของเด็ก โดยเฉพาะมีรายงานการศึกษาที่ชี้ชัดว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมนั้น

มักทำให้เกิดอาการท้องเดินอันเนื่องมาจากการเตรียมนมผสมที่ไม่สะอาดเพียงพอ (Fricker, 1993, p.174) ซึ่งภาวะดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของเด็ก

โดยทั่วไปแล้วนมผสมเป็นสินค้าที่มีราคาแพง และมีความไม่เหมาะสมในแง่เศรษฐกิจสำหรับครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีรายได้เฉลี่ย 73,892.5 บาท/ปี ซึ่งต่ำกว่ารายได้ต่อหัวประชาชาติ (77,831 บาท/ปี) ดังนั้นการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมจึงอาจทำให้เกิดจุดรั่วไหลทางเศรษฐกิจของครอบครัว ถึงแม้จะมีการใช้นมผสมไม่มากนักในกลุ่มตัวอย่าง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงจุดที่มีการปรับเปลี่ยนการเลี้ยงบุตรแบบดั้งเดิม ที่น่าสังเกตก็คือกลุ่มตัวอย่างที่ใช้นมผสมเลี้ยงบุตรนั้นเป็นกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ย 80,415 บาท/ปี ซึ่งสูงกลุ่มมารดาทั้งหมดโดยทั่วไป และสูงกว่ารายได้ต่อหัวประชาชาติของประเทศซึ่งอาจทำให้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้มีอำนาจในการใช้จ่ายสูงกว่า จึงทำให้สามารถเลือกใช้นมผสมในการเลี้ยงบุตรได้โดยอาจจะยังไม่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ

นอกเหนือจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่ทำให้มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านและใช้นมผสมเลี้ยงบุตรแล้ว อิทธิพลของสื่อโฆษณาต่างๆ ก็ดูเหมือนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการยอมรับและตัดสินใจในการเลือกใช้นมผสม ดังเช่นมารดา 6 รายยอมรับว่าอาจเลือกใช้นมผสมเพราะเคยเห็นโฆษณานมผสมทางโทรทัศน์ และอยากใช้นมผสมกับบุตรเพราะเชื่อว่ามีคุณค่าของสารอาหารต่างๆครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษามารดาที่มาคลอดในโรงพยาบาลแม่และเด็ก จังหวัดนครสวรรค์ ที่พบว่าอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในมารดาที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณานมผสม จะสูงกว่ามารดาที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณานมผสม โดยมารดาที่ไม่ได้รับอิทธิพลของสื่อโฆษณานมผสม มีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ถึงร้อยละ 84.6 ส่วนมารดาที่ได้รับอิทธิพลของสื่อโฆษณานมผสม มีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ร้อยละ 60.6 ฉะนั้น การได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณานมผสม อาจมีผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (เสาวภาคย์ พานิชยากร, 2537 หน้า 144)

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

จะเห็นได้ว่ามีปัจจัยหลายประการที่ทั้งส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐควรขยายความครอบคลุมของการดำเนินงานโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ให้เข้าถึงหน่วยงานของโรงพยาบาลเอกชน รวมถึงโรงพยาบาลในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย นอกเหนือจากโรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข

1.2 รัฐควรควบคุมการบังคับใช้กฎหมายและหลักเกณฑ์ว่าด้วยการโฆษณาและจำหน่ายอาหารทดแทนนมแม่และผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.3 พัฒนาระบบการศึกษาสำหรับบุคลากรทางการสาธารณสุขในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดี่ยว เพื่อให้ได้มีพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้องนำไปสู่การปฏิบัติ

1.4 ในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ รัฐควรนำการส่งเสริมทางการตลาดเข้ามาใช้ เช่นการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับคุณค่าและประโยชน์ของนมแม่ผ่านทางสื่อต่างๆ อาทิเช่น โทรทัศน์

2. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

2.1 เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการติดตามประเมินผลมารดาที่เข้าร่วมโครงการสายสัมพันธ์แม่-ลูกอย่างสม่ำเสมอทุก 2 ปี

2.2 ควรมีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ในเรื่องการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ในหน่วยงานอย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อพัฒนาศักยภาพให้คงอยู่ตลอดเวลา

2.3 ควรมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอย่างสม่ำเสมอโดยคณะกรรมการดำเนินงานส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เพื่อให้มาตรฐานอยู่ในเกณฑ์เดียวกัน

2.4 ในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่เพื่อให้บรรลุยังเป้าหมายที่ตั้งไว้ ควรปรับปรุงเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของนมแม่ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น เพื่อให้มารดามีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ต่อไป เช่นความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเริ่มให้อาหารเสริมตามวัย

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดี่ยวของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ในโรงพยาบาลระดับต่างๆ เช่น โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลชุมชน
2. ศึกษาแนวโน้มการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูกของโรงพยาบาล ในช่วงเวลาที่ต่างกัน เพื่อประเมินผลการดำเนินงาน
3. ศึกษาปัจจัยอื่นๆ ที่อาจมีผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก และใช้วิธีการทางสถิติเข้าช่วยในการเสนอผลการศึกษา
4. ศึกษาถึงการปฏิบัติของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ให้มีรายละเอียดตามแนวทางบันไดสิบขั้น โดยเลือกขั้นตอนที่น่าสนใจ เช่น การให้บุตรดูดนมแม่ทันทีหรือภายในครึ่งชั่วโมง หลังคลอด โดยนำมาศึกษาอย่างลงลึกในรายละเอียด เพื่อให้ทราบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานที่เด่นชัดยิ่งขึ้น